

Abstract

Communication with others culture characterizes our world. The new methods of technology increase the number of interactions between cultures and make communication more easy. Intercultural communication is nowadays of great importance and, with its help, we may find some answers to the modern world's problems.

This short chapter, *A Brief History of Intercultural Communication*, presents studies and perspectives of different authors about intercultural communication. It tries to follow an historical evolution of the concept, from its first theories in the 1950s through the work of the US Foreign Service Institute and the publication of Edward Hall's *The Silent Language* to the latest trends (intercultural management and intercultural dialogue). The first authors based their theories on the USA, as it is representative for the multicultural environment. All theories issued on the American ground can be applied to the European space, which represents an unified territory of common historical and cultural basis (and this is the real dimension of Europe), not only on economical basis, as the European Union started. The European interculturality is more complex due to the intricate relations within Europe, which during its history, longer and tumultuously than the American one, has undergone many changes at the political, social and economic level, having as effect the migrations, the instability of the national and state boundaries.

A special attention is offered to the roots of intercultural communication, the first explorers and the roman-greek synthesis. The review of the previous decades reveals the main theories on intercultural communication and the most proeminent figures of the interculturalists (in the 1970s Samovar and Porter, Condon and Yousef, in the 1980s

Gudykunst, in the 1990s Dodd). The beginning of the XXIst century offers new perspectives, especially due to teenagers contacts, the exchange programmes, the demographic changes and the European Union policies regarding diversity.

To understand the intercultural field we need to take into consideration different aspects of culture, communication and intercultural interactions. An interdisciplinary analysis is required with the help of linguists, anthropologists, psychologists, theologians and others. In the latest decades, there was a constant concern about the diversity and the multicultural environment of our world, which was concretized in *The UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity* in 2001, completed in 2005 by *The UNESCO Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions*, and many NGOs, trainings and master's programmes on intercultural communication.

Intercultural communication has an important role: it can prevent miscommunication, misunderstandings and mistakes, conflict situations in our multicultural world. This chapter offers a perspective of intercultural communication and stimulates the involvement in the interculturality field.

Argument

Deși se vorbește din ce în ce mai mult despre interculturalitate, am considerat oportună discutarea diferitelor aspecte și definirea conceptuală a termenului, în evoluția sa istorică, fiindcă domeniul în cauză nu dispune de o istorie proprie. Cărțile de specialitate nu alocă o importanță deosebită istoriei Comunicării interculturale, cu toate că aceasta există din cele mai vechi timpuri.

În conceperea capitolului, scopul a fost, pe lângă realizarea unei istorii a Comunicării interculturale, și completarea de cunoștințe, raportându-ne la ultimele tendințe și teorii de cercetare, precum și evoluția conceptului. Parcurgerea capitolului teoretic și confruntarea propriilor opinii cu cele dezbătute, înseamnă a avertiza cititorul

asupra diverselor probleme cu care se poate confrunta în viața reală, dar și o incursiune în tematica aplicată, studiul de caz.

Studiul de caz propune analiza unui aspect negativ al comunicării din diferite zone geografice și culturale, permițându-se punerea în aplicare, valorificarea și actualizarea cunoștințelor teoretice.

În ceea ce privește sursele folosite, acestea au fost în majoritate de origine engleză, greu de găsit pe piața românească (subdezvoltată din punct de vedere al resurselor materiale despre interculturalitate). Punctul de plecare a fost lucrarea lui William B. Hart II, *A Brief History of Intercultural Communication: A Paradigmatic Approach*, apărută în 1996, de unde am preluat teoria dezvoltării științifice a lui Kuhn și modul în care aceasta se reflectă asupra domeniului interculturalității, deși Hart se oprește odată cu construirea teoriei în anii '80, considerând că la acea dată interculturalitatea nu se putea înscrie în rândul științelor normale mature. Lucrarea de față acoperă și ultimele decenii, interculturalitatea îndreptându-se spre statutul de știință matură, și vă propune cele mai recente cărți și direcții de aplicabilitate.

Limitarea la spațiul american se datorează faptului că primii teoreticieni care s-au interesat de interculturalitate și-au bazat și fondat teoriile pe teritoriul Statelor Unite, un spațiu care se autodefiniște prin multiculturalitate. Toate teoriile se pot aplica și la spațiul european, majoritatea cursurilor, masteratelor și trainingurilor din Europa, și nu numai, se bazează pe experiența americană în domeniul interculturalității.

Consider că această încercare de sistematizare a teoriilor interculturale va fi de folos studenților, profesorilor, mentorilor, fiind convinsă că va reprezenta un punct de pornire și un mediator avizat pentru cei care sunt dornici să se perfecționeze în domeniul interculturalității.

Această lucrare se adresează tuturor persoanelor care consideră că au nevoie de îndrumări pentru însușirea cunoștințelor teoretice sau/și practice privind interculturalitatea și diversitatea culturală.

Am convingerea că odată parcurs acest capitol cititorul dobândește nivelul necesar de cunoștințe pentru a înțelege importanța comunicării interculturale și spre a face față exigențelor lumii actuale, caracterizată prin diversitate.

1. Introducere

A vorbi despre comunicarea interculturală în ziua de astăzi, când oamenii pot fi în contact cu semenii lor din celălalt capăt al lumii printr-un singur click de internet, cu ajutorul telefoniei mobile sau al mass-mediei, știrile circulând mult mai rapid decât prin mijloacele tradiționale, înseamnă a dori să îi cunoaștem mai bine pe semenii noștri, să-i înțelegem și să-i acceptăm, și comunicarea dintre noi să fie mai eficace. Contactele din ce în ce mai numeroase cu oamenii din alte țări ne fac să reflectăm în primul rând asupra noastră, asupra eficienței modului nostru de a comunica.

Globalizarea a făcut din comunicarea interculturală un fapt inevitabil. Lumea de azi este supusă unor schimbări rapide, interacțiunea dintre oameni capătă noi dimensiuni. Contactul și comunicarea cu alte culturi sunt caracteristicile dominante ale vieții moderne, lumea parcă nu mai poate trăi fără beneficiile tehnologiei, fără a putea lua legătura rapid cu persoana din celălalt capăt al țării, fără a putea ține o video-conferință, fără a putea cunoaște care sunt ultimele știri de la ultima întâlnire a președinților la Bruxelles sau ultimele tendințe în modă de la Milano. Toate aceste contacte cu ceilalți, având scopuri fie economice, politice sau culturale, ne îndrumă spre un mod de comunicare mai deschis, spre o comunicare interculturală.

Această lucrare încearcă să se focalizeze asupra Comunicării interculturale, ca știință socială, de la începuturile sale până la primele teorii, demers ce a întâmpinat multe greutăți (de la metodă de cercetare la lipsa materialelor, a informațiilor, a cărților de specialitate, unele dintre acestea abordând comunicarea interculturală doar dintr-un anumit punct de vedere), dar se dorește a fi un punct de plecare pentru cei interesați de comunicare, cultură, interacțiunea cu oamenii.

Pentru a înțelege mai bine ceea ce reprezintă interculturalitatea, trebuie să luăm în considerare rolul important al contextului (social, cultural și istoric) în relațiile intra- și extra-culturale, legătura multilaterală între cultură și comunicare, complexitatea și tensiunile implicate în relațiile interculturale. Toate aceste elemente ce vor fi dezvoltate

în studiul de față speră să vă îndemne la reflectare, flexibilitate și sensibilitate în comunicarea interculturală.

2. Definirea conceptuală

Comunicarea interculturală înseamnă interacțiunea directă între oameni de diferite culturi. Comunicarea interculturală implică mult mai mult decât înțelegerea normelor unui grup, ea presupune acceptarea și tolerarea diferențelor.

O definiție atotcuprinzătoare asupra interculturalității ne oferă Micheline Ray: „Cine spune intercultural, spune în mod necesar, plecând de la sensul plinar al prefixului *inter-*, interacțiune, schimb, deschidere, reciprocitate, solidaritate obiectivă.”¹. Importanța prefixelor din noțiunile de multiculturalism, comunicare interculturală și raporturi transnaționale este analizată de Christian Giordano, care observă că „prefixele *multi-*, *inter-* și *trans-* posedă între ele evidente afinități, dar și subtile diferențe de conotație”². Prefixul *multi-* accentuează diferența, chiar separarea dintre culturi, prefixul *inter-* presupune că întâlnirea dintre culturi este mai dinamică, indivizii au capacitatea de a defini, de a plasa și negocia propria apartenență și propria identitate culturală. Prefixul *trans-* indică capacitatea personală sau colectivă de a transcede granițele culturale și frontierele naționale și de a trece de la o apartenență și de la o identitate la alta cu ușurință.

Comunicarea interculturală a luat naștere datorită interferenței mai multor noțiuni comune, cum ar fi comunicarea cross cultural, comunicarea internațională sau globală,

¹ Pierre Dasen, Christiane Perregaux, Micheline Rey, *Educație interculturală: experiențe, politici, strategii*, Ed. Polirom, Iași 1999, p. 166.

² Rudolf Poledna, Francois Ruegg, Călin Rus, *Interculturalitate: cercetări și perspective românești*, Presa Universitară Clujeană, Cluj Napoca 2002, p. 41.

relațiile interculturale.³ Toate aceste noțiuni au fost subsumate unui concept mai larg, acela de Comunicare interculturală.

Termenul de comunicare internațională se referă la studiul fluxului de comunicare media între țări. O altă accepțiune a termenului vizează studiul comparativ al sistemelor comunicaționale în masă și studiul comunicării între guverne naționale. Comunicarea internațională se ocupă de putere, politică, procesul influenței asupra altor națiuni-state.

Comunicarea globală face trimitere la studiul transferului informațiilor, datelor, opiniilor și valorilor, de către grupuri, instituții și guverne, și la problemele care apar pe baza transferului. Comunicarea cross cultural se referă în general la compararea fenomenelor între culturi diferite.

Comunicarea interculturală și cea internațională sunt zone diferite de cercetare; prima încearcă să se axeze pe individ, ca unitate de măsură, pe când cea de-a doua încearcă să lucreze la nivel macro, unitățile sale de analiză fiind națiunea, sistemele globale, grupurile, mișcările, dar elementul comun este preocuparea față de diferențe.⁴

Relațiile interculturale reprezintă un domeniu interdisciplinar, prin care se încearcă să se identifice, cu ajutorul diferitelor științe sociale, dar care împărtășesc un interes comun, studiul interacțiunilor oamenilor aparținând diverselor culturi. Studiile culturale pot fi analizate din trei perspective: monoculturale (studiul unei singure culturi face obiectul de cercetare al antropologiei și sociologiei), cross cultural (prin comparația caracteristicilor a două sau mai multe culturi) și interculturale (care se bazează pe interacțiunea a două sau mai multe culturi, și încearcă să răspundă întrebărilor referitoare la ce se întâmplă când două sau mai multe culturi interacționează, la nivel interpersonal, de grup sau internațional).

³ Fred E. Jandt, *An introduction to Intercultural communication; Identities in a Global Community*, Sage Publication 2004, p. 23.

⁴ William Gudykunst, Bella Mody, *Handbook of Intercultural Communication*, Sage Publication 2002, p. 10.

3. Știința Comunicării interculturale

În ultimii ani, Comunicarea interculturală și-a dovedit rolul important pe care îl joacă în vastul tărâm al lumii reale, al evenimentelor globale, studiul acestui domeniu preocupându-i pe oameni de diverse pregătiri științifice, ea tinzând chiar la statutul de știință. Dar vom vedea dacă poate fi considerată o știință în adevăratul sens al cuvântului, așa cum este fizica, matematica, astrologia sau medicina.

Filosofia științei încerca să analizeze și să clarifice logic unele concepte fundamentale pentru înțelegerea structurii cunoașterii științifice. Cartea lui Thomas Kuhn, *Structura revoluției științifice* (1970), propune o nouă viziune asupra științei, „un pas în direcția umanizării științei”⁵, o viziune care ne va ajuta să conștientizăm faptul că un nou domeniu, o nouă știință este reprezentată de Comunicarea interculturală. La data apariției cărții, teoria cunoașterii științifice era dominată de o tendință formalistă și normativă, dar Kuhn, prin conceptul său de “paradigmă”, revoluționează gândirea științifică. Paradigmele stau la baza acordului oamenilor de știință asupra fundamentelor ce disting orice cercetare științifică matură; ele sunt definite ca „realizări științifice universal recunoscute, care, pentru o perioadă, oferă probleme și soluții model unei comunități de practicieni”⁶. Orice știință evoluează din însăși natura umană, din frământările vieții prin care se încearcă să se rezolve probleme pe baza cunoașterii, numite de Kuhn „probleme puzzle”. Știința progresează atunci când paradigmele vor conferi problemelor ce stau în fața cercetătorului caracterul de probleme puzzle. Aceste probleme puzzle apar în stadiul de maturitate a științei. Atunci când paradigmele nu mai corespund realității, începe o perioadă de atacuri, de schimb, de criză, preconizând o revoluție științifică, ceea ce va duce la progres.

Nu putem fi siguri că toate științele evoluează în același mod și în același ritm, existând clare diferențieri între științele exacte și cele umaniste, sociale (în rândul cărora se afiliază și interculturalitatea).

⁵ Thomas S. Kuhn, *Structura revoluției științifice*, Ed. Humanitas, București 1999, p. 7.

⁶ Ibidem.

Dezvoltarea oricărui domeniu științific presupune mai multe etape, iar cele preconizate de Kuhn pot fi aplicate și interculturalității:

- stabilirea unei baze conceptuale. Studiul Comunicării interculturale a început odată cu Edward Hall și echipa sa, la Institutul de Servicii Externe al SUA, la începutul anilor `50 ai secolului XX.

- acceptarea paradigmei. În anii `60 s-a dezvoltat mediul de cercetare care testa ideile precedente. Începând cu anii `70 au apărut primele cursuri, societăți și reviste specializate de comunicare interculturală.

- construirea bazei teoretice. În anii `80 s-au dezvoltat teoriile Comunicării interculturale, cel mai de seamă reprezentant fiind Gudykunst.

- întemeierea unei științe normale, mature, etapă care începe să prindă contur la începutul secolului XXI.

Studiul Comunicării interculturale nu are, din păcate, o istorie proprie. Mulți cercetători vin din diferite domenii și își îndreaptă atenția asupra comunicării. Oamenii de știință din diverse discipline, cum ar fi antropologia, psihologia, comunicarea, sociologia și relațiile internaționale își părăsesc câmpul de cercetare pentru a se aventura într-un nou domeniu ce se află la „intersecția culturii cu interacția umană”⁷.

4. Începuturile și dezvoltarea Comunicării interculturale

Germanii comunicării interculturale au încolțit încă de la începuturile civilizației, de pe vremea expedițiilor lui Alexandru cel Mare, Gingis Khan, Marco Polo, Vasco da Gama sau a altor deschizători de orizonturi, care au făcut ca lumea să devină un spațiu unitar, mai omogen, mai bine cunoscut.

Unul dintre primii împărați care au avut o viziune unitară asupra lumii a fost Alexandru cel Mare, cel care a cucerit Asia Mică, Egiptul, Persia, dorind unirea tuturor

popoarelor sub un singur imperiu, parcă prevăzând destinul Europei peste două milenii. Alexandru cel Mare a inaugurat un nou colonialism de tip cultural, care viza unificarea tuturor popoarelor într-o „oecumene”, propunând lumii ideea de universalism prin unirea grupurilor etnice și rasiale.

Format în spiritul tradiției filosofice grecești, avându-l ca profesor pe Aristotel, și considerând Grecia ca centru al lumii civilizate, Alexandru cel Mare a preluat tradițiile și cunoștințele grecilor și a încercat să le aplice în noile teritorii cucerite. Multe concepte filosofice grecești și realizări din știință și alte domenii intelectuale stau la baza societății, filosofiei, științei contemporane europene. Gândirea greacă a pus bazele societății și politicii Europei și Occidentului, în special prin conceptul de Democrație.

Imperiul Roman a fost unit în plan politic și economic, în primul rând datorită unei bune comunicări între centru, Roma, și provinciile sale, printr-o bună rețea de drumuri. Interculturalitatea se regăsește într-o formă incipientă încă de la primele încercări de cucerire de noi teritorii. Astfel se poate vorbi de o dublă interculturalitate: între cuceritori și cuceriiți, și chiar între popoarele cucerite.

Nu trebuie uitată nici moștenirea Imperiului Roman, care se observă în special în domeniul legislativ, militar și administrativ, dar sinteza greco-romană reprezintă moștenirea culturală a Europei de astăzi, totodată și primul fenomen complex de interculturalitate. Fiecare stat, națiune a Europei moderne de astăzi a preluat, într-o mai mică sau mai mare măsură, elemente fundamentale ale sintezei greco-romane.

Carol cel Mare, încoronat împărat de către Papă în anul 800, deci înzestrat cu putere din partea autorității divine, încearcă să-și extindă regatul, fiind susținut de Biserică, ce dorea unirea oamenilor din Europa sub îndrumarea Sa. În ciuda schimburilor culturale, neînțelegerile dintre lumea creștină și cea musulmană au erupt în conflicte violente (Cruciadele), cu ecouri până în ziua de astăzi, conflictele religioase ducând la terorism; a fost mai degrabă un conflict între Apus și Răsărit, pentru că și creștinătatea răsăriteană a perceput Cruciadele ca pe o tragedie, iar „eliberatorii” doreau eliberarea cetăților sfinte nu numai de către musulmani, ci și de către „schismatici”, adică de către ortodocși. În Orient, cucerirea musulmană nu a avut efectele devastatoare ale Cruciadelor, între comunitățile creștine, musulmane și iudaice stabilindu-se încă de

⁷ William B. Hart II, *A brief History of Intercultural Communication: A Paradigmatic Approach*,

timpuriu un status-quo. Cruciadele nu au făcut decât să rupă acest status-quo și să antreneze comunitățile respective în conflicte. Trebuie relativizată această viziune asupra Cruciadelor, pe care o propagă apusenii în mod greșit, și care, într-adevăr, a condus la permanentizarea conflictului între lumea creștină apuseană și musulmani, și din cauza faptului că experiența de conviețuire în general pașnică între creștinii răsăriteni și musulmani a fost constant neglijată, iar imaginea apuseană asupra Islamului a rămas în principiu cea din vremea Cruciadelor, cum tot pe experiența Cruciadelor se bazează și imaginea musulmanilor fundamentalisti de astăzi asupra Apusului, pe care-l socotesc imoral, necredincios și doritor de a supune lumea întregă. Total neinspirată este prezentarea luptei antiteroriste internaționale de către G. Bush drept o „cruciadă”, dovadă că lumea occidentală încă ignoră experiența răsăritenilor.

De-a lungul istoriei, oamenii au intrat în contact unii cu alții, Imperiile nu se doreau a fi doar alianțe politice sau economice, ci vizau unirea oamenilor și a culturilor.

Numărul interacțiunilor între oamenii aparținând unor culturi diferite a crescut sub influența mai multor factori, cum ar fi creșterea populației, dezvoltarea științei și a tehnologiei. Dezvoltarea tehnicilor de transport (vapoare, căi ferate, automobile) și de telecomunicații (ziar, telegraf, telefon, radio, televizor, internet) a sporit numărul contactelor interculturale.

Comunicarea cu ajutorul tehnologiei i-a unit și mai mult pe oameni, nefiind nevoie de apropiere, de contact fizic. Marshal McLuhan a introdus noțiunea de *global village*⁸, luând în considerare faptul că tehnologia ne permite să intrăm în contact, să experimentăm și alte culturi decât pe cea proprie. Lumea tehnicii a dus la multifrenie, o scindare a sinelui în multiple identități; parcă purtăm o mască, mereu alta, totul depinzând de situația de comunicare. Nu trebuie să uităm că la origine cuvântul *persoană* desemna masca pe care actorii o purtau în timpul spectacolului pentru a intra mai bine în rol, în acea situație de comunicare.

Importanța studierii Comunicării interculturale implică toate aspectele legate de modul nostru de a trăi și de a interacționa unii cu alții. Judith Martin și Thomas

Department of Communication and Journalism, Albuquerque, San Diego 1997, p. 2.

⁸ Judith Martin, Thomas Nakayama, *Intercultural communication in context*, Mayfield Publishing Company 1996, cap. 1.

Nakayama iau în considerare imperativele tehnologice, demografice, de pace, de conștiință de sine și imperativul etic.⁹

Imperativul demografic se referă la curentul de imigrare, la dreptul de liberă circulație, la migrarea forței de muncă (din diverse motive: economice, sociale), care face ca oamenii de diverse naționalități să intre în contact, să colaboreze, să lucreze în aceeași instituție, organizație, și să conviețuiască într-un teritoriu, oraș străin, și să se muleze pe matricea culturală adoptivă.

Imperativul economic a jucat un rol important în toate timpurile și încă își afirmă supremația, la baza sa stând formarea Uniunii Europene. De-a lungul timpului interdependența economică a diverselor culturi a dus la tranzacții, afaceri din ce în ce mai fructuoase, sporind contactele dintre națiuni.

Imperativul de pace face referire la istoria conflictelor internaționale și religioase (tensiunile arabe-evreiești, colonialismul etc), la conflictele etnice, sociale sau culturale.

Imperativul etic. Codurile etice diferă de la o cultură la alta, în necunoaștere de cauză există pericolul de a te comporta într-o manieră ce nu corespunde eticii unei anume culturi, provocând neînțelegeri sau conflicte.

5. Etapele dezvoltării Comunicării interculturale

5.1. Baza conceptuală

Înțelegerea importanței interacțiunii interculturale pentru Statele Unite a venit odată cu sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, când guvernul american a realizat Planul Marshall pentru reconstrucția Europei. Statele Unite au jucat un rol important în evenimentele globale în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, guvernul american a trebuit să inițieze programe noi pentru a interacționa cu oamenii politici de diferite naționalități (1953 - U. S. Information Agency, transformat în 1977 în International

⁹ Ibidem, p. 8.

Communication Agency). Deși aceste încercări de comunicare au fost dominate de rațiuni economice, relațiile diplomatice ineficiente s-au datorat neînțelegerii rolului comunicării și culturii.

Un alt eveniment ce a marcat dezvoltarea Comunicării interculturale în Statele Unite a fost războiul din Vietnam. Refugiații care au avut de suferit de pe urma războiului au reprezentat un nou val de imigranți, un nou tip de contact cultural.

Institutul pentru Servicii Externe (Foreign Service Institute) a apărut datorită acestei lipse de informații culturale. Unul dintre scopurile sale era de pregăti/instrui diplomați sau membri oficiali ai ambasadelor externe. Diferiți oameni de știință, antropologi, lingviști, ca George Trager, Ray Birdwhistell și Edward Hall s-au alăturat echipei de instruire pentru a ajuta diplomații să interacționeze mai eficient în situații interculturale.¹⁰

Cartea lui Hall, *The Silent Language*, apărută în 1959, a răspândit paradigma Comunicării interculturale și a dus la instituționalizarea departamentelor universitare ce vor apărea pe la mijlocul anilor '60.

Studiul Comunicării interculturale a început prin anii '50, odată cu studiile lui Edward Hall despre Indienii Hopi și Navaro.¹¹ Hall încerca să înțeleagă cum funcționează comunicarea interculturală și a oferit câteva concepte care încercau să elucideze natura problematică a Comunicării interculturale în cartea sa, *The Silent Language*.

Cărțile sale, *The Silent Language* și *The Hidden Dimension*, explorează temele comunicării nonverbale și ale proximității. Hall a identificat patru zone de distanță personală care pot fi folosite pentru a înțelege diferențele culturale: zona intimă (prieteni intimi, apropiați), personală (prieteni buni, conversație tainică), socială (cunoștințe într-un mediu relaxant) și public. Hall a identificat două dimensiuni ale culturii: culturi de context ridicat sau culturi de context scăzut, aceste concepte intersectându-se cu modul în care informația este transmisă, adică comunicată.

Conceptele sale despre orientarea temporală policronică sau monocronă se referă la modurile în care culturile își structurează timpul. Conceptul de timp monocron desemnează sintagma „fiecare lucru făcut pe rând”, iar conceptul policronic se axează pe multiplele sarcini făcute în același timp, timpul fiind subordonat relațiilor interpersonale.

¹⁰ William B Hart II, *op. cit*, p. 4.

Institutul pentru Servicii Externe a accentuat nevoia de a urma reguli pragmatice, precise, în defavoarea observațiilor teoretice sau a dezvoltării cunoștințelor. Baza analitică a acestor reguli avea tendința de a fi anecdotică, oferind un model practic.

La începuturile sale, Comunicarea interculturală a reprezentat doar studiul comunicării internaționale, pentru că identifica cultura cu naționalitatea. Studiile recente ale Comunicării interculturale se axează pe diferențele culturale intranaționale și nu echivalează cultura cu națiunea. Cartea lui Molefi Assante, *Transracial Communication* (1973), este una dintre primele care abordează acest subiect.

De la începuturile sale, cercetarea Comunicării interculturale a fost un domeniu interdisciplinar, încorporând:

- lingvistica: ipoteza lui Sapir și Whorf în ceea ce privește impactul variației lingvistice asupra atitudinilor culturale. Aceștia au folosit noțiunea de competență interculturală, adică abilitatea de a se descurca în diferite culturi cu ajutorul comunicării.

- antropologia: Analiza lui Renate Rosalio asupra proprietății diverselor metode de a studia alte culturi.

- psihologia: Cartea lui Gordon Allport, *The Nature of Prejudice*, arată cum stereotipurile se dezvoltă din impulsul uman natural de a clasifica.

Hammer¹² analizează contribuțiile fundamentale aduse de Hall studiului Comunicării interculturale, pe care și noi le enumerăm aici :

- trecerea atenției de la o singură cultură la mai multe culturi;
- aducerea conceptelor asupra culturii de la un nivel universal la un nivel particular;
- legarea culturii de procesul de comunicare;
- aducerea în atenție a rolului pe care cultura îl are în influențarea comportamentului uman;
- stabilirea unor concepte fundamentale în câmpul cercetării, cum ar fi: timp monocronic și policronic, context puternic și slab.

¹¹ William B Hart II, *op. cit.*, p. 4.

¹² M. Hammer, *Lecture in Cross-cultural Communication in International Communication Program*, The American University, 1995.

Hall a aplicat concepte antropologice abstracte unei lumi practice, cea a serviciilor externe, și a lărgit punctul de vedere antropologic asupra culturii, incluzând și comunicarea.

Edward Hall este considerat întemeietorul Comunicării interculturale. Conceptualizarea procesului de comunicare interculturală și contribuția sa adusă domeniului au pus bazele cercetărilor ulterioare.

Dodd consideră că nașterea Comunicării interculturale a avut loc în 1950 odată cu apariția cărții lui Edward Hall, *The Silent Language*. Assante și Gudykunst apreciază rolul lui Hall în conceptualizarea domeniului și plasează nașterea Comunicării interculturale în anii '70.

5.2. Acceptarea paradigmei

Anii '60 ai secolului trecut se remarcă printr-o punere în aplicare a teoriilor studiului Comunicării interculturale. Institutul pentru Servicii Externe (Foreign Service Institute) și-a lărgit aria de instruire nu numai pentru diplomați, ci și pentru oameni de afaceri, misionari, studenți din toată lumea, voluntari ai Organizațiilor de Pace.

În Statele Unite, mișcările pentru drepturile civile și mișcările pentru drepturile femeii au accentuat diversitatea culturală. Anii '60 au reprezentat o perioadă turbulentă în istoria Americii¹³, cuprinzând confruntări pentru drepturile civile și participarea masivă a populației din orașe la manifestări, implicarea în războiul din Vietnam, epoca Beatles, a hippioților și a revoluției sexuale, dar și asasinarea președintelui John F. Kennedy și a lui Martin Luther King. În 1964 a fost aprobată legea Drepturilor Civile, iar America începe să-și descopere minoritățile. Toate aceste evenimente au provocat o renaștere culturală. Ideile promovate pentru înțelegerea oamenilor aparținând unor culturi diferite au stat la baza rezolvării problemelor.

La nivel academic, cursurile despre discursuri, oratorie, au fost înlocuite de cursurile de comunicare interpersonală. Atitudinea de a face totul pe cont propriu a dus la un individualism care nu mai lua în considerare încercarea de a schimba comportamentul

¹³ Em Giffin, *A first look at communication theory*, New York, McGraw-Hill, 1997.

celuilalt. Accentul eticii comunicaționale „a trecut de la a spune adevărul la a fi loial partenerului de comunicare”¹⁴. Ceea ce se spunea trecea pe planul secund, era important modul în care se comunica și maniera de a-i impresiona pe ceilalți. A început să se dezvolte comunicarea interpersonală și mass-media.

În anii `70 au apărut primele cursuri, societăți și reviste specializate de Comunicare interculturală. Universitatea din Pittsburg a susținut pentru prima dată în 1966 un curs la nivel academic despre Comunicarea interculturală.¹⁵ Universitatea Americană a întemeiat în 1969 programul de Comunicare Interculturală. În deceniul următor, numărul cursurilor de Comunicare interculturală a crescut simțitor, numărând peste 200 la nivel universitar și peste 50 la nivel post-universitar.¹⁶

Creșterea numărului de cursuri de Comunicare interculturală a dus la o nevoie de texte de specialitate. Samovar și Porter au publicat în 1972 culegerea de texte *Intercultural Communication: A Reader*, iar în 1975 a apărut primul text complet *A Introduction to Intercultural Communication* de Condon și Yousef. Anii următori au fost prolifici pentru studiile de specialitate: Ruhly, *Orientations to Intercultural Communication* (1976); Sitram și Cogdell, *Foundations of Intercultural Communication* (1976); Dodd, *Perspectives on Cross-cultural Communication* (1977), Prosser, *Cultural Dialogue* (1977).

Multe organizații noi au apărut în anii `70, cea mai prestigioasă fiind SIETAR (Society for Education, Training and Research), iar cele deja existente (International Communication Association; the Speech Communication Association) au înființat un Departament Intercultural.

SIETAR a fost înființată în Statele Unite în 1974, dar s-a dezvoltat rapid în afara granițelor, atrăgând sute de membri din toată lumea, numită ulterior SIETAR International. SIETAR Europa a apărut în 1991, având reprezentanță națională în Germania, Marea Britanie, Olanda, Austria, dar incluzând membrii din toate țările. Astăzi, SIETAR este afiliată la Consiliul Europei și are statut de Organizație Non-Guvernamentală (ONG) în SUA. O nouă filială ce a prins forțe în 1997 la Amsterdam este Young SIETAR, care se adresează în special tinerilor doritori de a împărtăși

¹⁴ Em Giffin, *A first look at communication theory*, New York, McGraw-Hill, 1997.

¹⁵ William B. Hart II, *op. cit.*, p. 5.

¹⁶ M. Hammer, *op. cit.*, The American University, 1995.

cunoștințe, idei, entuziasm, de a promova schimburi culturale, de a realiza o punte de legătură între cei dornici de a învăța despre interculturalitate și profesioniști. Aceștia oferă conferințe, discuții virtuale, congrese anuale pe teme specifice: culturi în tranziție, cultură și tehnologie, drepturile minorităților etc.

În a doua jumătate a anilor '70 și-au făcut apariția primele publicații și jurnale specializate: în 1974, *The International and Intercultural Communication Annuals*, ed. Cashmir, iar în 1977, *The International Journal of Intercultural Relations*.

5.2.1. Despre primele teorii. Potrivit teoriilor lui Larry A. Samovar și Richard E. Porter, comunicarea este un proces tranzacțional care afectează comportamentul pe care oamenii îl au în mod conștient cu scopul de a produce sau a afla un răspuns specific de la altă persoană.¹⁷ În edițiile ulterioare, aceștia vor introduce termenii de „canal”, mijlocul prin care comunicarea are loc, de „încifrare” și „decodare” (de ex. procesele de producere și de interpretare a informației) și „feedback”, ceea ce se referă la disponibilitatea informației spre o sursă care va permite elaborarea de judecăți calitative privind eficiența comunicării.

Volumul lor vine în întâmpinarea a trei nevoi: credința că adevărata comunicare interculturală reprezintă o problemă importantă pentru ca omenirea și societatea să supraviețuiască; utilizarea informațiilor și a datelor noi în cursuri specializate; și o bogată bibliografie pentru cei care sunt interesați de teoriile comunicării. Cartea este structurată în patru părți: 1. eseuri ce analizează conceptul de comunicare interculturală; 2. influența factorilor socio-culturali asupra interacțiunii interculturale; 3. problemele interacției interculturale (verbale și non-verbale); 4. îmbunătățirea comunicării interculturale (prejudicii, aculturația, educația interculturală).

Samovar și Porter definesc comunicarea interculturală drept „comunicarea între oamenii de culturi diferite, aceasta apărând atunci când un mesaj este produs de un membru al unei culturi pentru a fi transmis unui membru al unei alte culturi spre a fi înțeles”¹⁸. Asupra relației dintre cultură și limbă nu s-a ajuns la un consens, pentru că fiecare se raportează la cealaltă. Un prim argument este acela care spune că limba

¹⁷ Larry A Samovar, Richard Porter, *op. cit.*, Wadsworth Company, Belmont 1988, p. 16.

¹⁸ Ibidem, p. 15.

determină cultura noastră, ipoteză ce aparține lui Sapir și Whorf, care pretind că limba nu doar transmite, ci ne și modelează felul de a gândi, atitudinile și credințele.¹⁹

Una din marile diferențe, bariere între culturi este limba. Convențiile lingvistice pot cauza neînțelegeri în ceea ce privește lexiconul, formele de politețe, relațiile manageriale. Michael Argyle argumentează că persoanele aflate în contact cu o altă cultură ar trebui să fie conștiente de impresia pe care o creează prin stilul verbal pe care îl folosesc. O persoană poate indica o atitudine pozitivă sau negativă spre interlocutor, prin schimbarea stilului de vorbire cât mai asemănător sau mai diferit de al acestuia (de ex. folosirea unui accent sau dialect diferit).

Fiecare cultură prezintă trăsături specifice de limbaj, anumite cuvinte sau tipuri de conversație sunt considerate mai potrivite pentru anumite situații, cum ar fi atunci când faci cunoștință cu cineva sau ceri un favor. Există diferențe între cantitatea de directitudine/indirectitudine care poate fi aleasă și în structura conversației. Succesiunea întrebare-răspuns nu este folosită în toate culturile, de ex. în unele țări asiatice nu se folosește negația (cuvântul „nu”). Oricum, fluenta limbii reprezintă o condiție necesară pentru funcționarea comunicării interculturale.

În afară de limbă, există și alte diferențe, ca normele culturale și practicile comportamentului non-verbal. Comunicarea non-verbală se referă la toți stimulii, intenționați sau nu, între participanții la comunicare. Există patru categorii de comunicare non-verbală²⁰: mișcarea (limbajul corpului: expresia facială, contactul vizual, atingerea, gesturile mâinilor), proximitatea (folosirea spațiului în procesul comunicării, cum ar fi arhitectura, mobila, sau distanța fizică între participanții la situația de comunicare), paralimbajul (toate sunetele pe care le producem și nu sunt cuvinte; aici intră râsul, tonalitatea, cuvintele vide de înțeles: „mm”, „ăă”) și temporalitatea (folosirea timpului în comunicare, orientarea temporală definită de Hall ca monocronă și policronă, înțelegerea noțiunilor de prezent, trecut și viitor).

Textele lui Condon și Yousef și prima ediție Samovar și Porter reprezintă doi factori importanți în introducerea studiului Comunicării interculturale, în anii `80. Condon și Yousef au integrat în cartea lor materiale din diverse discipline (antropologie, lingvistică, relații internaționale, retorică) într-un text coerent și ușor de înțeles, primul de

¹⁹ Ibidem, p. 227.

acest tip. Potrivit teoriei kuniene, primele manuale de specialitate indică o dezvoltare importantă într-un anumit domeniu de studiu: dezvoltarea unei paradigme.

Condon crede că domeniul Comunicării interculturale s-a dezvoltat la sfârșitul anilor `60 și începutul anilor `70 deoarece acest nou domeniu a acordat statut și recunoaștere aspectelor culturale ale comunicării într-un moment în care nu se mai putea evita acest fapt. I-a ajutat pe oameni să înțeleagă faptul că au o cultură proprie și să devină mai conștienți de sine din punct de vedere cultural.

Aruncând o privire asupra comunicării din anii `60, se observă că aceasta era dominată de retorici și istorici suspicioși la metodele științei sociale. Științele umane se opuneau, la acea vreme, științelor sociale, în domeniul comunicării dominând partea umanistă, dar în anii `70 demersurile sociale s-au impus.

Condon discută despre direcțiile și posibilitățile Comunicării interculturale, despre abordările și trecutul domeniului, despre breasla interculturaliștilor și despre scopul comunicării.²¹

Condon consideră că America, ca societate multiculturală, a încercat dintotdeauna să răspundă crizelor și problemelor, dar nu trebuie să considere că deține răspunsurile la toate problemele, fapt dovedit începând cu 11 septembrie 2001. Studiile interculturale ar trebui făcute într-un context cultural specific (de ex. problemele africanilor sau ale hispanicilor din SUA), nu doar rezumându-se la studiul comunicării, și ar trebui să existe mai multe abordări comune la nivel academic, idealul fiind ca oameni de diferite pregătiri să colaboreze.

Condon descrie trei abordări în studiul Comunicării interculturale: etnografia, etnocentrismul și echitatea.²² Fiecare se asociază cu diferite discipline, limbi, slogane, și deși se încearcă să fie tratate separat, ele se întrepătrund.

Pentru domeniul etnografic se are în vedere opera lui Edward Hall, cel care a situat comportamentul uman în context. Antropologia și lingvistica sunt influențele acestei abordări, cultura și comunicarea sunt aproape invizibile. Accentul în abordarea etnografică cade pe descoperirea sensurilor în termenii dinamicii specifice a oamenilor, adică cultura. Se presupune că nu suntem conștienți de ceea ce spunem sau facem, pentru

²⁰ Larry A Samovar, Richard Porter, *op. cit.*, Wadsworth Company, Belmont 1988, p. 227.

²¹ John Condon, Faith Yousef, *An Introduction to Intercultural Communication*, Indianapolis, Bobbs-Merrill 1975.

că toate aceste lucruri devin rapid o rutină. Metodologia acestei abordări etnografice este de a face studii de caz și de a se îndrepta spre studiul oamenilor.

Abordarea etnografică a fost preferată în studiile interculturale pentru că este cea mai detașată emoțional (participarea trebuie să fie obiectivă, etnograful este interesat de a aduna, a înregistra fapte) și a fost considerată cea mai profesionistă abordare.

Condon vede studiul etnocentrismului axându-se mai mult pe grupuri, modul în care este percepută o persoană, problemele privind calitatea de membru, metaforele spațiale, distanța socială, centrul-periferie, marginalitate, barierele și punțile de legătură, intrarea/ieșirea și includerea/excluderea. Aplicațiile în acest domeniu ar implica schimbarea atitudinii, ipoteza contactului, problemele active, politicile publice și schimbarea legilor. Condon observă discrepanța dintre ceea ce spunem că simțim pentru ceilalți și cum ne comportăm cu aceștia. Etnocentrismul se studiază prin metode socio-psihologice și se bazează pe distincția dintre cei din interiorul grupului și cei din exterior, implicând noțiunea de a fi diferit. Importanța unei anumite culturi poate fi mărită sau, dimpotrivă, minimalizată. Chiar dacă diferențele sunt mici, ele pot fi exagerate pentru a crea distincții care să separe oamenii.

Echitatea se referă la corectitudine, justețe/dreptate, exploatare, opresiune, probleme legate de putere, discriminare. Ea sugerează relații de tip colonial, cum ar fi cazul americanilor nativi care și-au pierdut proprietățile sau cel al japonezilor în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Un alt exemplu de problemă de echitate îl reprezintă cel al unei minorități asuprite, în comparație cu o minoritate obișnuită.²³ O minoritate poate fi determinată pur și simplu pe baza numărului de persoane, dar o minoritate asuprită a avut un tratament nedrept în trecut.

Diferența dintre egalitate și echitate nu este ușor sesizabilă. Egalitatea este un cuvânt cu conotații mai puternice și implică faptul de a fi egal din toate punctele de vedere, în timp ce echitatea poate exista atunci când părțile implicate obțin ceea ce își doresc, chiar dacă tratamentul nu este același.

Sunt discutate opt caracteristici ce se disting în domeniul comunicării interculturale²⁴:

²² Ibidem.

²³ The Edge, e-Journal of Intercultural Relations, 1999.

²⁴ Ibidem.

- relativitate personală (realitate subiectivă);
- relativitate culturală;
- castă, clasă, sex, vârstă, ca bariere în exprimarea și dezvoltarea liberă;
- valoarea individualismului și a realizării de sine;
- mijloace raționale de obținere a adevărului, mai eficace decât a apela la autorități politice sau sacre;
- concentrarea spre percepțiile comune reprezintă cea mai bună soluție pentru a ne înțelege cu cei care sunt diferiți;
- etici care depind de situații;
- criterii paradigmatică ale succesului (nu teoretice, religioase, filosofice sau estetice).

Condon subliniază faptul că majoritatea cercetării științelor sociale s-a bazat pe presupunerea culturală a individualismului, centrul comunicării fiind plasat în interiorul individului, nu ca o relație între indivizi.

5.3. Baza teoretică

Sfârșitul anilor `70 s-a caracterizat printr-o criză de identitate provocată de încercarea de a oferi o definiție cât mai clară a Comunicării interculturale. Toate definițiile includeau noțiunile de comunicare și cultură, fapt ce nu a ajutat la conceptualizarea unei definiții precise, căci „natura și rolul comunicării interculturale poate fi interpretat în diverse moduri, depinzând de alegerea definiției de cultură și comunicare”²⁵.

Proster (1978) încearcă o definiție a domeniului prin identificarea problemelor și conceptelor ce apar în studiul Comunicării interculturale. Proster studiază componentele comunicării: mesajul, participanții, codurile lingvistice și nonverbale, canalul de transmitere și componentele culturale (ca de ex.: dezvoltarea culturală, funcționalitatea, istoria și ecologia culturală). Saral (1979) subliniază importanța înțelegerii aspectelor

²⁵ T. Saral, *Intercultural Communication theory and research: An Overview of Challenges and opportunities*, Communication Yearbook III, NJ.

interculturale în educație, înclinația occidentală a cercetării Comunicării interculturale și introduce conceptul de etică.

Criza de identitate a fost accentuată de Smith (1982) și Rochlin (1988), care se îndoiau de importanța studierii Comunicării interculturale.²⁶ Smith prevedea o îndepărtare a domeniului prin accentuarea diferențelor relațiilor interpersonale și comunicării nonverbale. El accentuează importanța problemelor internaționale, sărăcia, războiul, dezechilibrul informațiilor internaționale fiind mai importante. Rochlin este conștient de importanța problemelor internaționale pe care Smith le evocă, dar accentuează rolul relațiilor interpersonale în domeniul interculturalității.

Rochlin admite lipsa unui consens teoretic și lipsa unei singure paradigme care să ghideze dezvoltarea studiului Comunicării interculturale. El vede cercetarea Comunicării interculturale împărțită în două paradigme, una subliniind nivelul psihologic personal și conștientizarea importanței educației, cealaltă subliniind modelul relațiilor interpersonale și consultarea în domeniul cultural.

Dezvoltarea teoriei comunicării interculturale s-a datorat, în anii '80, cercetătorilor William Gudykunst și Young Yun Kim. În 1983 Gudykunst publică în *International and Intercultural Communication Annual* primul volum de teorie a comunicării interculturale: *Intercultural Communication Theories*. Gudykunst subliniază nevoia dezvoltării teoretice a domeniului și oferă câteva teorii ce pot fi folosite în cercetare. În 1988, Gudykunst aprofundează problematica teoretică a comunicării interculturale, împreună cu Kim, într-un volum din *International and Intercultural Communication Annual - Theories in Intercultural Communication*. Aceștia abordează teoriile constructiviste, teoria managementului coordonat, teoria convergenței, adaptarea la relații interculturale, transformarea interculturală și teoria rețelei.

În 1989, Gudykunst editează împreună cu Molefi Asante *Handbook of International and Intercultural Communication*.

Gudykunst este fondatorul teoriei despre incertitudine și anxietate în comunicare, termeni ce vor folosiți ulterior de toți interculturaliștii. Anxietatea este definită ca fiind sentimentul de disconfort, iar incertitudinea desemnează inabilitatea de a prezice comportamentul celuilalt.

Gudykunst și Kim folosesc noțiunea de „străin” pentru cei care sunt percepuți ca diferiți de propria persoană, un individ interacționând cu altcineva dintr-un grup contrastant. Sociologul german Georg Simmel (1859 - 1918) folosește conceptul de „străin” și „distanță socială”, arătând că într-o fază inițială a contactului cu cealaltă persoană, scopul de bază al comunicării este de a reduce incertitudinea despre cealaltă persoană, urmând să descoperi informații despre celălalt și să împărtășești informații despre tine însuși.²⁷

Conceptul de ”Celălalt” se referă la etichetarea și degradarea culturii și grupurilor aflate în afara celui propriu. Hegel definește conștiința de sine ca fiind unică. Din primele luni de viață individul își percepe propria individualitate ca distinctă și separată de a celuiilalt. Ladmiral și Lipiansky observă cum fenomenele identitare structurează relațiile interpersonale ca spațiu social. Sunt cunoscute tendințele de separare între sexe în grupurile de prieteni, la vârstele mai mici, grupurile de apartenență, anturajul, identitatea colectivă instaurează comunicarea și schimbul, într-un cuvânt, identitatea poate separa sau apropia. Din acest punct de vedere, comunicarea interculturală presupune un demers paradoxal, „presupune ca cel ce se angajează în cunoașterea străinului, să-l perceapă ca seamăn și ca diferit”²⁸. Există o tendință de înțelegere a identității celorlalți în termeni de naționalitate; așa cum românii sunt percepuți ca ospitalieri, prietenoși, dar și cerșetori, hoți, și noi îi privim pe italieni ca fiind gălăgioși, pe englezi sobri, pe nemți serioși și harnici. Identitatea se oferă în termenii de ”noi” și „ei, ceilalți”.

Anii `90 au accentuat interesul crescut pentru interculturalitate²⁹, datorită condițiilor istorice (căderea comunismului și libera circulație a oamenilor a dus la schimbări demografice, având loc mai multe contacte directe între oameni aparținând unor culturi diferite). Domeniul teoretic al interculturalității a evoluat, teoriile precedente au fost reluate și îmbogățite, cărțile au cunoscut numeroase reeditări, numărul cursurilor și al trainingurilor a crescut, relațiile internaționale și interculturale s-au extins în special prin contactul tinerilor. Tinerii sunt sensibili și deschiși către comunicarea interculturală,

²⁶ William B. Hart II, *op. cit.*, Department of Communication and Journalism, Albuquerque, San Diego 1997, p. 7.

²⁷ E. Jandt, *op. cit.*, Sage Publication 2004, p. 39.

²⁸ J. R. Ladmiral, E. M. Lipianski, *La communication interculturelle*, Armand Collin, Paris 1989, p. 142.

²⁹ *Ibidem*, p. 8.

prin gustul călătoriei și al interesului arătat pentru întâlnirea celorlalți.³⁰ Ei se regăsesc în aceeași cultură cosmopolită, definită de modă, jeans, muzică, sport, cinema. O participare dinamică la schimburi între studenți sau programe de voluntariat a dus la noi contacte interculturale. Comunicarea în masă furnizează pentru tineri un spațiu al schimburilor culturale, al culturii pop, rock, rap, al culturii Cartoon Network sau MTV.

Gudykunst și Kim dezvoltă teoria despre străin în *Communicating with strangers: An Approach to Intercultural Communication*, 1995. Străinul are o cunoaștere limitată a mediului nou, a normelor și valorilor sale. Același lucru se întâmplă și pentru reprezentanții culturii locale. În general, comunicarea cu o altă persoană implică prezicerea sau anticiparea răspunsurilor. Predicțiile comunicative se bazează pe trei niveluri: nivelul cultural, socio-cultural (informații despre apartenența socială a celuilalt) și psiho-cultural (informații despre caracteristicile individului).³¹ Comunicarea cu un străin se bazează, câteodată prea mult, pe categorizare, pe stereotipuri, pe prejudecăți, iar cel mai bun mod de a îmbunătăți comunicarea este de a fi atenți la trăsăturile unice, individuale ale persoanei și de a fi conștienți de propriul comportament în comunicare. Comunicarea cu necunoscuții implică incertitudinea, datorată dificultății de a prezice răspunsul celuilalt. Singurul mod de a reduce incertitudinea este de a ne dezvolta orizonturile, prin trei strategii: pasiv, activ (căutarea informațiilor din surse adiacente, din cărți, de la cunoscuți) sau direct (prin interacțiune directă și punând întrebări).

Incetitudinea crescândă a interacțiunilor cu străinii este însoțită de diferite niveluri de anxietate (îngrijorare datorată pierderii respectului de sine, posibilității de a fi incompetent sau exploatat, posibilității de a fi perceput negativ, posibilității de a nu fi aprobați de membrii grupului nostru în ceea ce privește legătura cu străinii). Aceste neliniști pot fi reduse prin atenția pe care o acordăm procesului de comunicare, prin aflarea mai multor informații despre necunoscut.

Carley H. Dodd în *Dynamics of Intercultural Communication* prezintă teorii, principii, abilități folositoare în comunicarea interculturală dintre indivizi și grupuri la nivel macrocultural, în cea mai complexă ediție a sa, cea din 1995. Cartea sa este structurată în patru părți și cuprinde o introducere la domeniul interculturalității,

³⁰ J. R. Ladmiral, E. M. Lipianski, *La communication interculturelle*, Armand Collin, Paris 1989, p. 8.

³¹ William B. Gudykunst, Y.Y. Kim, *Communicating with strangers: An Approach to Intercultural Communication*, Sage Publications, London, Thousands Oaks 1995.

perceperea diversității culturale și sociale, înțelegerea informației interculturale, adaptarea culturală și acomodarea comunicării.

Cultura influențează comunicarea. În afara folosirii limbii, studiul comunicării interculturale recunoaște cum cultura cuprinde cine suntem, cum ne comportăm, cum gândim, cum vorbim.³² Brislin indică faptul că oamenii socializează într-un anumit context cultural, dar cultura continuă să le influențeze interacțiunile, nivelul de așteptare.

Când variabilele culturale joacă un rol principal în procesul comunicării, rezultatul este comunicarea interculturală³³. Recunoaștem și respectăm modul în care amprenta culturală justifică diferențele în stilul de comunicare, viziunea și personalitatea fiecăruia.

Comunicarea interculturală apare când străduința devine un efort pentru a reduce incertitudinea și anxietatea diferențelor percepute.

Grupurile sau culturile percepute ca fiind diferite pot crea bariere care ne pot prinde în cursă prin părtiniri, neînțelegeri, aroganță personală, stereotipuri negative. Diferențele perceptibile desemnează faptul că îi apreciem pe ceilalți într-o manieră proprie, pentru a-i măsura după criterii de asemănare sau diferențiere. Acest fapt duce la „categorizări sociale”, iar atunci când categorizarea socială este negativă, aceasta devine o sursă a rasismului, a intoleranței și a prejudecăților.

Categorizarea socială poate duce la asocieri mentale și emoționale pe baza a trei factori: diferența culturală sau a grupului, diferența personalității și diferența în modul în care doi oameni percep relația lor interculturală.³⁴

Întrebările și emoțiile care ne însoțesc de-a lungul percepției diferenței reprezintă începutul procesului de comunicare interculturală, un imbold de a-l cunoaște pe celălalt și de a face ceva. Dar în același timp, pe baza identității noastre culturale și personale, creăm un orizont de așteptare, încercăm să evaluăm persoana nouă.

Stilul personal creează prima impresie, ceea ce influențează comunicarea interculturală. Stilul de a comunica desemnează calitățile personale pe care le deducem din mesajul și modul de a fi al interlocutorului³⁵. Putem vorbi de un stil dominant/supus, autoritar/lipsit de prejudecăți. Stilul comunicativ include faptul de a fi prietenos, de a fi

³² Carley H. Dodd, *Dynamics of intercultural communication* Dubuque, IA. Brown 1995, p. 4.

³³ Ibidem, p. 7.

³⁴ Ibidem.

mediator între oameni, de a fi critic, sfătuitor, de a lua atitudine, de a pune întrebări. Cel mai adesea oamenii nu sunt conștienți de stilul propriu de comunicare, unii ascunzându-se sub masca comunicării conștiente (cei care încearcă să facă o anumită impresie).

Rezolvarea incertitudinii sau a anxietății provocate de diferență poate conduce la strategii funcționale (competențe bazate pe comunicarea interculturală: adaptabilitate, deprinderi interculturale) sau disfuncționale (cum ar fi ostilitatea, ignorarea celuilalt sau a pretinde că preferi pe cineva).

Perceperea diferenței implică faptul că oamenii nu împărtășesc aceleași norme, structuri, sisteme. Perceperea diferenței poate explica tendințele de comunicare.

Comunicarea interculturală implică reducerea incertitudinii. Există două modalități de a face față incertitudinii: pe de o parte putem oferi un nivel de predicție, pe baza regulilor, normelor, ritualurilor, trăsăturilor comune, pe de altă parte putem înțelege și conduce etapele de interacțiune specifice unei întâlniri: precontact, contact și impresie, apropiere.³⁶

5.4. Noi direcții

Uniunea Europeană, formată până în acest deceniu din 12 țări, intră într-un proces de extindere, dar în același timp își consolidează principiile prin Tratatul de la Maastricht (1992) și prin Tratatul de la Amsterdam (1997). Lansarea monedei unice europene, Euro, în 1999, și liberalizarea circulației oamenilor implică o conștientizare a importanței legăturilor dintre oameni, nu numai pe plan politic sau economic, ci și cultural; cooperarea între oameni vizează toate domeniile. Deviza adoptată - “Unitate în diversitate”- dezvăluie tocmai importanța colaborării, a unității oamenilor, dar în același timp respectarea și aprecierea diversității: „Pluralismul cultural implică acceptarea celuilalt, toleranța, coexistența plurală, dar cu șansa afirmării pozițiilor proprii”³⁷.

³⁵ Carley H. Dodd, *Dynamics of intercultural communication* Dubuque, IA. Brown 1995, p. 19.

³⁶ Toate aceste elemente sunt analizate pe larg în capitolul al II-lea din Dodd, *Dynamics of Intercultural Communication*.

³⁷ Constantin Cucuș, *Educația: dimensiuni culturale și interculturale*, Ed. Polirom, Iași 2000, p. 160.

Termenul de percepere a diferenței culturale ne face conștienți de diversitate, fie ea a limbajului, a gândirii, a obiceiurilor sau a stilului. Încercăm să rezolvăm contradicția internă provocată de diversitate.

Conceptul de „diversitate” este perceput în variate moduri de la o țară la alta, politicile guvernamentale pe acest subiect diferă de la un caz la altul. Multe țări, cu precădere SUA, sunt percepute ca eșalon pentru politica toleranței față de imigranți și minorități.

În orice țară democratică în care coexistă mai multe culturi s-a pus problema egalității între cetățeni. Se constată că manifestările culturii celei mai puternice - fie prin numărul celor care o posedă, fie prin puterea politică sau economică a acestor persoane - tind să domine, să acapareze și, în final, să anihileze celelalte culturi din țara respectivă. Respectul pentru celălalt și pentru modul lui diferit de a fi se aplică mai mult în teorie decât în practică. Or, ”condiția sine que non a interculturalității este respectul total al vecinului care nu ne seamănă”³⁸.

Începutul secolului XXI aduce noi provocări în toate domeniile științifice, ca și în comunicare. Evenimentele politice și sociale care au zdruncinat lumea și-au pus amprenta în special asupra oamenilor și a modului în care aceștia comunică. Domeniul intercultural este mai mult ca oricând pregătit să mențină echilibrul dorit al lumii. Oamenii sunt mult mai deschiși, doritori de a-i cunoaște pe ceilalți, de a comunica și de a relaționa cu ei. Comunicarea interculturală se află la punctul său maxim de conștientizare și mediatizare.

Dezvoltarea interculturalității la nivel academic, împreună cu aprofundarea problemelor și găsirea soluțiilor lumii contemporane și-au spus cuvântul în buna colaborare a oamenilor de știință și a cercetătorilor din domeniul interculturalității.

Rhetoric in Intercultural Contexts, volumul anului 2000 al *International and Intercultural Communication Annual*, editat de Alberto Gonzalez și Dolores V. Tanno încearcă să identifice și să confrunte provocările în ceea ce privește criticile acțiunii retorice atunci când studiul conține tradiții și practici culturale, dorindu-se crearea de posibilități critice interculturale. Perspective critice specifice (postmoderne, etnografice, istorice) sunt relaționate cu criticismul retoric intercultural.

³⁸ Doru Munteanu, „Diversitatea culturală” în *Interculturalitate versus globalizare* - conferință internațională, Brașov 2004.

În *Handbook of International and Intercultural Communication*, 2001, editorii Gudykunst și Bella Mody explorează comunicarea cross-cultural, interculturală și internațională, și dezvoltarea comunicării.

În 2003 a apărut *Cross-Cultural and Intercultural Communication*, editat de Gudykunst, în care se preiau și se îmbogățesc tematicile analizate în 1989 în Handbook. Se are în vedere comunicarea cross-cultural (compararea comunicării dintre culturi) și comunicarea interculturală (comunicarea între oameni ce aparțin unor culturi diferite), se acoperă diferite subiecte, cum ar fi comunicarea verbală și nonverbală între culturi, influențe culturale asupra exprimării și percepției emoțiilor, comunicarea în relații interculturale, adaptarea la o cultură nefamiliară. Gudykunst trece în revistă cincisprezece teorii ale Comunicării interculturale, pe care le împarte în cinci categorii: teorii care se axează pe rezultate efective, pe acomodare sau adaptare, pe negocierea identității, pe rețele de comunicare și pe aculturație sau ajustare.

O altă carte importantă apărută în 2003, *Experiencing Intercultural Communication*, Judith N. Martin și Thomas K. Nakayama examinează fondarea și procesul domeniului, comunicarea interculturală în viața de zi cu zi, în domenii aplicate (turism, afaceri, educație, sănătate), investighează identitatea religioasă, conflictele globale religioase și implicarea pe care o au în comunicarea interculturală cauzele atacurilor de la 11 septembrie.

Dezvoltarea studiului Comunicării interculturale a implicat descrierea și definirea exemplurilor specifice mai mult decât dezvoltarea unei teorii generale. Acest lucru încearcă să fie remediat prin studiile recente, dar fără a se atinge un obiectiv clar.

În ultimile decenii s-a pus accentul pe rolul educației interculturale și al managementului intercultural într-o lume în care oamenii se află tot timpul în contact, direct sau indirect, rolul dialogului intercultural crescând.

6. Încheiere

Studiul problemelor interculturale nu este un domeniu nou. Oamenii au interacționat cu diferite culturi de-a lungul istoriei pline de războaie, peregrinări și schimburi de bunuri. Contactul intercultural a devenit o realitate a vieții de zi cu zi. Dezvoltarea interdependenței oamenilor și culturilor în societatea globală a secolului XXI ne obligă să acordăm mai multă atenție problemelor interculturale. Pentru a putea trăi și funcționa în mediul multicultural de astăzi, oamenii trebuie să fie competenți în comunicarea interculturală.

Diverși autori au studiat Comunicarea interculturală, studiile lor oferind diferite perspective sau accentuări. Libertatea abordărilor ne oferă astăzi o perspectivă mai clară asupra domeniului. Deși este o știință relativ nouă, dar cu rădăcini adânci, studiile nu reflectă o abordare unitară, clară, concisă, a interculturalității, cu atât mai puțin a istoriei sale. Cercetătorii veniți din diverse domenii sociale analizează problematica într-un mod subiectiv și incomplet, mulțumindu-se a-l desemna pe Hall ca fiind întemeietorul Comunicării interculturale sau a data interesul pentru domeniu în anii 1950-1960, fără a lua în considerare cele mai vechi contacte interculturale și rezultatele acestei întâlniri: sinteza greco-romană ce stă la baza identității Europei moderne.

În această lucrare am încercat să expun evoluția Comunicării interculturale, de la întemeierea sa ca știință la începutul anilor '60 până la ultimele direcții de cercetare și aplicabilitate (educație, management intercultural), trecând prin principalele teorii (de la Edward Hall, Samovar și Porter, Condon și Yousef, la Gudykunst și Kim, Carlyle Dodd). Prin concentrarea tuturor informațiilor în acest studiu sper să vă fiu de ajutor în aprofundarea tematicii, domeniul în sine fiind încă în dezvoltare și lăsând loc liber unor noi teorii sau studii despre comunicarea interculturală.

Pentru a înțelege interculturalitatea avem nevoie de planuri interdisciplinare și multiculturale. Acest domeniu se dorește a fi practic întrucât vine în întâmpinarea nevoilor relațiilor interetnice și internaționale. Comunicarea interculturală joacă un rol vital întrucât previne neînțelegerile sau greșelile în comunicare.

Studiu de caz

IRLANDA DE NORD

1. Introducere

O bună comunicare nu înseamnă doar o transmitere a informațiilor, ci și o înțelegere reciprocă a dorințelor și a nevoilor celuilalt. Comunicarea poate întâmpina dificultăți dacă una dintre părțile participante este dominantă și respinge dialogul intercultural, acea formă de comunicare care vizează o înțelegere deplină între persoanele/grupurile culturale diferite. Pot apărea aspecte negative ale comunicării, de la respingerea ideii de dialog până la manifestarea violentă a poziției proprii. Atunci când există o opoziție putem vorbi de apariția unui conflict, fie la nivel afectiv (când emoțiile sunt incompatibile), fie de interese, de valori (ideologiile diferite sunt incompatibile) sau la nivel cognitiv (procesele și percepțiile par nepotrivite).

Conflictul poate fi înțeles și prin prisma relației trecut - prezent/viitor (cauze-consecințe), rezolvarea conflictului implicând situații mai complicate, luând în calcul evenimentele și valorile trecutului și modernitatea prezentă.

Oricare ar fi forma sa, conflictul poate apărea la diferite niveluri: interpersonal, social, național, internațional. În afară de diferențele lingvistice, interpersonale și culturale, există mulți alți factori care se află în legătură cu relația interculturală.

Conflictul stă la baza diferențelor culturale în diferite contexte: social, economic și istoric.

O definiție larg acceptată a conflictului este aceea a unei incompatibilități reale, sau percepute ca reale, de valori, așteptări, țeluri, între două sau mai multe persoane (grupuri) interdependente.

Orice persoană/grup care are o problemă cu o altă persoană/grup trebuie să comunice cu celălalt pentru a clarifica situația. Această comunicare trebuie să stea la baza dialogului, a comunicării și înțelegerii reciproce. Atunci când neînțelegerile nu sunt lămurite, rezolvate de la început, situația poate lua amploare, ducând la izbucnirea conflictului, un punct culminant al evoluției comunicării. Dar chiar și acest punct de criză ne face să ne întoarcem la elementele de bază ale comunicării, la inițierea unui dialog.

Conflictul presupune o renegociere, o eliberare a tensiunilor, o stabilire a priorităților, o reînnoire a relațiilor, o deschidere spre celălalt și o reevaluare a atitudinilor, pentru ca dialogul și comunicarea să își poată îndeplini rolul.

Conflictul poate fi neproductiv în cadrul unei relații, chiar distructiv. Pentru a se îmbunătăți situația se poate apela la o a treia intervenție: un intermediar, un sol de pace.

Ting-Toomey³⁹ sugerează că aceste două orientări se bazează pe valori culturale diferite ale identității și ale respectului de sine. Orientarea conflictuală privită ca oportunitate se datorează preocupării de a salva demnitatea individuală, pe când orientarea distructivă se datorează dorinței de a menține armonia în cadrul relațiilor interpersonale și de a salva demnitatea celorlalți.

Toate situațiile conflictuale se datorează unei lipse de importanță și unei neîncrederi acordate comunicării. Dar trebuie conștientizat faptul că dialogul intercultural este modul principal de rezolvare pe cale pașnică a neînțelegerilor.

Am ales cazul Irlandei de Nord pentru a vedea cum anumite aspecte negative influențează comunicarea între culturi diferite și cum această situație poate fi depășită prin dialogul intercultural. Irlanda de Nord reprezintă un caz complex, cu multe implicații politice, economice, sociale și culturale, și, nu în ultimul rând, trebuie să ținem cont că

³⁹ Pentru mai multe detalii a se vedea William B. Gudykunst, Stella Ting-Toomy, Tsukasa Nashida, *Communication in personal relationship across cultures*, Sage Publications, London, Thousands Oaks 1996.

aceste implicații se reflectă în viața de zi cu zi a irlandezilor, a acelor care suferă de pe urma neînțelegerilor și necomunicării.

2. Conflictul în Irlanda de Nord

Cazul Irlandei de Nord, în ceea ce privește tematica abordată, reprezintă o situație complexă. Putem încerca o explicație a conflictului dintr-o perspectivă istorică, a colonialismului, a relației Irlandei cu Marea Britanie, dar și introspectiv, analizând situația internă a Irlandei, a separării Irlandei de Nord și a conflictelor interne ale acesteia, cauzate de problemele etnice și religioase.

Pentru a înțelege ostilitățile dintre catolicii și protestanții din Irlanda de Nord, trebuie să înțelegem conflictele din trecut. Irlanda a fost condusă de Marea Britanie multă vreme, din secolul al XII-lea până în 1920, perioadă cu numeroase revolte între catolici și moșierii protestanți. Provincia Ulster, din nordul Irlandei, moștenitoare a culturii galice, a rezistat dominației britanice până în 1609, odată cu colonizarea Irlandei de către protestanți.

Deși Irlanda de Nord are un teritoriu mic, cu o populație de 1.550.000 de locuitori, alcătuită din 55% protestanți și 45% catolici, disputele sunt acerbe, conflictele ideologice izbucnind în conflicte la diferite nivele și violențe.

Nu putem analiza problematica conflictului fără a face precizări despre viața politică, violență, relații comunitare și inegalități. Problema politică stă chiar la baza conflictului, disputele politice privesc problemele constituționale și statutul Irlandei. Problema violențelor este cunoscută pe plan internațional, multe generații au participat la revolte neîntrerupte timp de 25 de ani, până la încetarea focului în 1994. Problema relațiilor comunitare ia în considerare separarea demografică și socială, dar și perceperea apartenenței la grupuri distincte de catolici sau protestanți.

Toate aceste probleme sunt încorporate în analiza conflictului. Lucrarea de față încearcă să prezinte relația colonialismului cu naționalismul irlandez și unionismul, problematica identității în contextul moștenirii culturale și al tradițiilor, dar și contextul transnațional (globalizarea și multiculturalismul, Uniunea Europeană).

2.1. Colonialismul

Relația colonială dintre Marea Britanie și Irlanda datează din perioada medievală până în secolul XVIII. În 1610 Anglia decretează Articolul Plantației, confiscă pământul irlandezilor nativi și transferă dreptul de proprietate oamenilor loiali Coroanei Marii Britanii, în general protestanți. Nativii erau mutați în zonele muntoase, nemulțumirile provocând rebeliuni, mai târziu masacre, irlandezii fiind înfrânți. În 1695 englezii introduc în Codul Penal persecutarea catolicilor. Aceste legi le interziceau catolicilor accesul în funcțiile publice, militare, dreptul de a vota, de a preda în școli catolice sau dreptul de a deține pământ.

În 1845 Marea Foamete, provocată de neproductivitatea recoltelor în mai mulți ani succesivi, în special de distrugerea recoltelor de cartofi, a dus la un val de emigrări spre America. Moartea prin înfometare și boală a provocat o scădere dramatică a populației, de la 8 milioane de locuitori în 1845, la 6,5 în 1851, ajungându-se în 1901 la 4.5 milioane de locuitori.⁴⁰

În 1916 revolta din Dublin, din prima zi de Paști, înseamnă sfârșitul dominației britanice și nașterea Armatei Republicane Irlandeze (IRA).

În 1920 Anglia acordă independență Irlandei, și în 1922 se formează Statul Independent Irlandez. Anglia a cerut împărțirea Irlandei, compusă din patru provincii, în 32 de districte. Anglia dorea să dețină controlul asupra orașului Ulster și asupra a nouă districte din Nord. Britanicii au împărțit orașul Ulster, acordând trei districte majoritar catolice statului independent, păstrând Ulsterul cu șase districte, majoritar protestante.

Violențele au continuat între cele două comunități chiar și după separarea Irlandei. Se observă că violențele coincideau deseori cu schimbările la nivel economic, cum ar fi

⁴⁰ Northern Ireland, Travel Guide.

revoltele izbucnite în timpul depresiunii din 1930, dar odată cu creșterea economică, violențele etnice scădeau.⁴¹

În 1949 Irlanda a devenit Republica Irlanda, iar guvernul britanic acordă noi drepturi constituționale Parlamentului Stormont al Irlandei de Nord.

2.2. Conflict religios

Relația Religie-Politică a marcat dintotdeauna evoluția formării unei națiuni. Religia a fost subordonată politicului din cele mai vechi timpuri (în Evul Mediu, Biserica devine o instituție statală, structurile episcopale sunt asemănătoare celor de stat, iar regele este uns de Papa), iar Cultura este asimilată Religiei. În cazul Irlandei de Nord, tocmai această relație stă la baza conflictelor actuale, evenimentele trecute, subordonarea față de Marea Britanie, împărțind țara în două: Unioniștii sau loialiștii (protestanții) doresc să facă parte din Marea Britanie, pe când Naționaliștii și Republicanii (catolicii) se consideră irlandezi și aspiră la o Irlandă unită.

Constituția prevede libertatea religioasă, interzice discriminarea pe baze religioase sau de credință.⁴² Diferite grupuri religioase, ONG-uri și instituții academice derulează activități sau proiecte pentru a promova o mai bună înțelegere și toleranță reciprocă a aderenților la diferite religii. Poliția irlandeză (Garda) a întemeiat un Departament Rasial și Intercultural cu scopul de a realiza o mai bună conștientizare și înțelegere între poliție și numeroasele grupuri etnice și religioase care imigrează. Libertatea religioasă este considerată din ce în ce mai mult ca o politică de a promova drepturile umane.

Religia a fost inclusă drept categorie de identitate protejată de Actul Relațiilor Rasiale din 1976. În 1997 s-a creat „Comisia pentru Egalitatea Rasială”, cu scopul de a proteja drepturile umane și de a preveni posibilele probleme sau conflicte.

Relația religie-etnicitate (rasism și sectarism) a fost mult discutată la nivel politic și academic. În 1972, sociologul Robert Moore face o analiză a conflictului din Irlanda de Nord, intitulată „Relațiile rasiale în cele șase districte”, concluzia sa fiind următoarea:

⁴¹ London Hancock, *Northern Ireland: Troubles Brewing*, <http://cain.ulst.ac.uk>.

⁴² *International Religious Freedom Report 2004*, U.S. Government, Bureau of Democracy, Human Rights and Labour.

„conflictul din Irlanda de Nord este cu adevărat un conflict rasial”⁴³. Analiza sa a reprezentat un punct de pornire pentru teoriile contemporane, fiind puse sub semnul întrebării rasismul, relația dintre etnicitate și religie.

Pentru a face distincția dintre sectarism și rasism, trebuie să fim atenți la definiția pe care o acceptăm pentru termenul de „rasă”. Actul Relațiilor Rasiale Britanice nu distinge identitatea sectelor de etnicitate, iar sectarismul este o situație a relațiilor rasiale.⁴⁴ Din perspectiva sociologică a noțiunii de etnicitate, sectarismul implică diferite grupuri etnice către acte de rasism.

Robbie McVeigh ne ajută să înțelegem complexitatea și dificultatea noțiunilor, concluzia sa fiind edificatoare: „Sectarismul desemnează neînțelegeri reciproce între Protestanții irlandezi și Catolici, rasismul împotriva irlandezilor implică relațiile dintre britanici și irlandezi, rasismul în Irlanda implică relații dintre grupurile etnice majoritare sau minoritare, fie acestea oamenii albi sau de culoare sau nativii. Sectarismul nu ar trebui privit ca un fenomen religios, pentru că implică mai mult problema etniei”⁴⁵.

2.3. Conflict etnic

Relația etnie-naționalitate este un alt concept care a influențat crearea statelor moderne din ziua de astăzi. Identitatea, definită prin apartenența de gen, clasă socială, rasă, religie, limbă, stă la baza formării națiunilor, dar în același timp reprezintă elementul care perturbă liniștea și pacea din interiorul statului.

Naționalismul irlandez este considerat de majoritatea istoricilor ca un răspuns la dominația britanică, sau ca acoperire a supremației catolice și a anti-protestantismului.

Joseph Ruane și Jennifer Todd au împărțit evoluția naționalismului irlandez în patru perioade⁴⁶:

1. Sfârșitul secolului XIX - începutul secolului XX. Irlanda era împărțită în două partide politice: naționaliștii și unioniștii. Diferențele religioase încep să se accentueze.

⁴³ Robbie McVeigh, „Is sectarianism racism?”, în David Miller, ed., *Rethinking Northern Ireland*, Logman, New York 1998, p. 180.

⁴⁴ Ibidem, p. 195.

⁴⁵ Ibidem.

⁴⁶ David Miller, ed., *op. cit.*, Logman, New York 1998, p. 56.

Catolicii devin în majoritate naționaliști, datorită independenței care le oferă puteri în stat, iar protestanții se opun tocmai din acest motiv. Unirea Irlandei a avut un impact economic și cultural (declinul economic și demografic din afara capitalei Ulster și erodarea distincțiilor culturale și lingvistice irlandeze). Actul de Unire din 1800 a adâncit inegalitatea (puterea politică o deținea Londra, economia irlandeză fiind supusă la presiuni, la competiția britanică).

2. Perioada Stormont. Naționaliștii nu vroiau să accepte legitimarea împărțirii, a statului Irlandei de Nord. Separarea Irlandei de Nord însemna și o separare a alianței irlandezilor protestanți de britanici, oferindu-le acestora o poziție mai fermă în puterea statală. Din 1960, Republica Irlanda începe să își creeze un drum propriu. În Nord, crearea unui stat prosper și îmbunătățirile ce au loc la nivel social, educațional și de infrastructură, atenuază șocul împărțirii pentru catolicii nordici.

IRA duce o campanie de atac împotriva Nordului (1957-1962).

3. Criza anilor 1968-1972 s-a datorat în principal mișcărilor sociale (demonstrații pentru apărarea drepturilor civile din Derry), iar reforma guvernamentală a divizat Partidul Unionist. Guvernul a trebuit să apeleze la armata britanică pentru a instaura ordinea din cauza numeroaselor demonstrații și revolte violente (uciderea a treisprezece Catolici neînarmați la un marș din Derry, incendierea Ambasadei Marii Britanii din Dublin). Sistemul politic s-a destabilizat, IRA s-a împărțit iar asociațiile loialiste protejează zonele protestante. Noul Partid Social Democratic și Muncitoresc refuza să accepte reformele limitate propuse de guvernul Stormont

4. Din 1972 până în prezent. Abolirea regimului Stormont a însemnat sfârșitul monopolului Unionist și a dus la noi zone de conflict: între protestanții și catolicii din Irlanda de Nord, între protestanții nordici și sudici, între protestanții nordici și Guvernul britanic, între guvernele irlandez și britanic. Un alt factor ce a contribuit la accentuarea conflictului este și ideea de naționalism. Partidul politic Sinn Feinn și organizația militară IRA au ca scop principal realizarea unității Irlandei.

După aproape 30 de ani de conflicte, în 1998 s-a semnat Înțelegerea de Pace din Vinerea Mare, care stipulează încetarea focului și armelor și stabilirea unui guvern ce își împarte și transferă puterea. Prin acest acord, Irlanda renunță la șase districte, iar Anglia acordă cetățenilor Irlandei de Nord dreptul la determinare proprie, precum și crearea unei instituții irlandeze mixte, Consiliul Insulei.

3. Irlanda și Uniunea Europeană

Uniunea Europeană a suferit multe schimbări în ultimele decenii prin extinderea numărului de state membre, prin introducerea monedei unice Euro în 1999. Prin instituțiile și politicile sale, Uniunea Europeană dorește o mai bună colaborare și comunicare între toate statele, ajutând la promovarea valorilor universale de bună înțelegere și prosperitate între oameni.

Acest subcapitol va avea în vedere relațiile dintre Nord și Sud, de când Marea Britanie și Irlanda au aderat la Comunitatea Economică Europeană (CEE), în 1973, apoi se va opri asupra reacțiilor pe care le-au avut unioniștii și naționaliștii la implicarea Uniunii Europene în problemele Irlandei de Nord și, nu în cele din urmă, va sublinia rolul UE asumat în viitor.

Conflictul din Irlanda a fost văzut într-un context îngust, în termenii relației dintre Anglia și Irlanda. Cucerirea militară a Irlandei a fost urmată de dominația politică și economică, care i-a negat Irlandei independența în Europa. Uniunea Europeană are un impact economic, social, politic în Irlanda. Implicarea Uniunii Europene în problemele Irlandei de Nord se dorește a avea un efect pozitiv, dar nu trebuie uitată nici posibilitatea ca neînțelegerea asupra rolului UE în problemele Irlandei de Nord să readucă tensiunile existente între cele două comunități.

Irlanda a fost dependentă din punct de vedere economic de Anglia, dar în ultimele decenii a încercat să reducă comerțul cu aceasta. În 50 de ani, procentajul exporturilor irlandeze către Marea Britanie a scăzut de la 98 % în 1922, la 58% în 1973.⁴⁷ În 1979, Irlanda a aderat la Sistemul Monetar European, deși Marea Britanie nu a dorit acest fapt și nu l-a întreprins.

Irlanda de Nord și Republica Irlandeză au beneficiat din punct de vedere economic ca membru al UE. Din 1989 până în 1993 UE a contribuit cu 600 milioane lire

⁴⁷ Jeson Ingraham, *The European Union and Relationships Within Ireland*, <http://cain.ulst.ac.uk>.

sterline printr-o serie de programe ce vizau revitalizarea și dezvoltarea economică: infrastructura rutieră, diversificarea industriei regionale, turism, agricultură.⁴⁸ Deși Irlanda de Nord a reprezentat o prioritate economică pentru UE, această sumă pare mică în comparație cu suma de 2,4 bilioane lire sterline pe care o primesc în fiecare an din partea Marii Britanii, ca grand de ajutor. Republica Irlanda a beneficiat de un statut principal în ceea ce privește finanțarea din partea UE, pe când Irlanda de Nord a fost reprezentată în mod indirect de guvernul britanic de la Westminster.

Relațiile economice între statele membre ale UE s-au schimbat odată cu introducerea pieței europene, din 1992. Importanța granițelor politice a fost redusă prin implementarea comerțului liber, libera circulație a bunurilor și a mărfurilor fiind mai ușor de realizat.

Dezvoltarea economică a întregii Irlande poate duce și la dezvoltarea politică. Diminuarea importanței granițelor economice poate avea într-adevăr implicații politice unificatoare.

Scepticismul Unioniștilor cu privire la Uniunea Europeană se datorează unei probleme sensibile pentru irlandezi, aceea a identității. Identitatea britanică este amenințată de evoluția instituțiilor superstatele.⁴⁹ Identitatea europeană nu dorește să înlocuiască identitatea națională, ci să alcătuiască o identitate comună pe baza moștenirii culturale comune, susținând diversitatea și pluralismul.

Ajutorul UE a constat în creșterea comunicării între Nord și Sud; acomodarea economică reprezintă un demers pentru acomodarea politică, putând duce la o Irlandă unită. Extinderea integrării Uniunii Europene ce are loc în ultima perioadă subliniază faptul că importanța granițelor scade și cooperarea va fi elementul-cheie pentru prosperitate. Uniunea Europeană dorește transformarea relației dintre Nord și Sud, dar și crearea unei noi legături, pozitive, între Marea Britanie și Irlanda. O viitoare cooperare nu va fi scutită de lupta celor două grupări, dar este nevoie de creativitate și deschidere din partea ambelor părți pentru a încerca schimbarea politică într-un context european.

⁴⁸ Jeson Ingraham, *The European Union and Relationships Within Ireland*, <http://cain.ulst.ac.uk>.

4. Prevenirea conflictelor

Deși politicile culturale nu pot rezolva toate problemele societății, Consiliul Europei consideră cultura, ca mijloc de comunicare, un factor ce trebuie luat în calcul pentru prevenirea situațiilor conflictuale și în reconcilierea socială ulterioară conflictului.

Ideea de dialog implică o deschidere către celălalt, dialogul respectând fiecare aspect al diversității culturale. Dialogul intercultural înseamnă o mai bună cunoaștere reciprocă, ca și învingerea prejudecăților care stau la baza lipsei de comunicare sau a interpretării greșite a faptelor.

Un rol important în prevenirea acestor neînțelegeri, a conflictelor, îl joacă dialogul intercultural. Evitarea conflictului nu înseamnă și rezolvarea lui, ci doar o amânare a conștientizării existenței lui și a momentului în care acesta va izbucni. Pentru a vedea cum dialogul poate soluționa cazuri conflictuale, voi prezenta teoretic modurile și pașii de rezolvare a conflictului, și vom urmări cum acestea au fost aplicate în cazul Irlandei de Nord.

John Burton încearcă să formuleze o Teorie a Rezolvării Conflictului și distinge între încheierea conflictului, managementul și dispunerea conflictului: „Managementul se realizează prin deprinderi de rezolvare alternative și poate limita conflictul, dispunerea se realizează prin procese autoritare și legale și poate fi impusă cu ajutorul elitelor. Încheierea conflictului înseamnă sfârșirea conflictului prin metode analitice care țintesc la rădăcina problemei și se dorește a fi o soluție permanentă a problemei”⁵⁰.

Burton sugerează că este nevoie de o trecere a paradigmei de la puterea politică la realitatea puterii individuale. O soluție a înțelegerii diferitelor părți ar fi într-un mod analitic, cu ajutorul unei terțe părți, având rol de facilitator, și nu de autoritate. Acest rol poate fi îndeplinit atunci când conflictul se referă la nevoi ce nu pot fi negociate sau la interese materiale.

Conflictul se manifestă de obicei printr-o ruptură între relații și reprezintă o provocare pentru normă și autorități. El se datorează unei afirmări a individualității: ”Este

⁴⁹ Jerson Ingham, *The European Union and Relationships Within Ireland*, <http://cain.ulst.ac.uk>.

⁵⁰ John Burton, *Conflict Resolution as a Political System*, in Vamik Volkan (ed), *The Psychodynamics of International Relationships, vol. II: Unofficial Diplomacy at Work*, MA Lexington Books, 1991, p. 72.

o frustrare bazată pe proteste împotriva lipsei de oportunități de dezvoltare și a lipsei de recunoaștere și împotriva identității. Când orice tensiune, conflict sau violență își are originea în diferențele de clasă, statut, etnicitate, sex, religie sau naționalism, avem de-a face cu aceleași probleme fundamentale”⁵¹.

În cazul oricărei dispute trebuie să înțelegem că toți participanții au nevoi legitime care trebuiesc satisfăcute pentru a rezolva conflictul.

Burton își axează teoria pe crearea unui proces analitic care să faciliteze schimburile necesare ce vor duce la crearea unui sistem politic și social corespunzător nevoilor. Încheierea conflictului presupune, pe termen lung, un proces al schimbării sistemului politic, social și economic.⁵²

Abordări tradiționale ale managementului s-au bazat pe medieri sau negocieri, posibile doar când există ceva clar, tangibil de împărțit.

Înțelegerea naturii și a parametrilor conflictului este folositoare, dar obiectivul este de a folosi în mod util analiza pentru rezolvarea conflictului. În acest scop a apărut o nouă teorie: *Calea Alternativă a Diplomației*, definită de Joseph Montville ca o interacțiune neoficială, informală, între membrii grupărilor sau națiunile adversare care doresc să dezvolte strategii, să influențeze opinia publică, să organizeze resursele materiale și umane pentru a ajuta la rezolvarea conflictului.

Conflictele etnice-naționale reprezintă o formă a conflictului social prelungit⁵³, înțeles drept un conflict dificil care nu poate fi încheiat. Există multe exemple de grupuri identitare ce se află în conflict social prelungit: în Palestina (israelienii și libanezii), în Cipru (grecii și ciprioții turci), în Spania (bascii), în Irlanda de Nord (Naționaliștii irlandezi și Unioniștii din Ulster).

Calea Alternativă a Diplomației este un proces în trei etape care le permite reprezentanților grupurilor să încerce rezolvarea conflictelor într-un mediu neamenințător, neconstrângător, neconfruntător.⁵⁴ Această teorie nu înlocuiește calea oficială, dar poate netezi drumul pentru negocierile oficiale prin inițierea schimbărilor de atitudine în opinia publică și a factorilor de decizie.

⁵¹ John Burton, *Political realities*, în *op. cit.*, MA Lexington Books, 1991, p. 20.

⁵² Idem, *Conflict Resolution as a Political System*, *op. cit.*, MA Lexington Books, 1991, p. 71.

⁵³ Edward E. Azar, *The Analysis and Management of Protracted Conflict*, în Volcan, *op. cit.*, p. 93.

⁵⁴ William G. Cunningham Jr., *Conflict Theory and the Conflict in Northern Ireland*, The University of Auckland, 1998, <http://cain.ulst.ac.uk>.

Un prim pas poate fi făcut prin organizarea de forumuri și workshopuri. Oamenii cu influență din respectivele comunități, precum și experți în psihologia conflictului între grupuri, se pot întruni pentru a explora mijloace alternative în definirea conflictului. Faciliatorii nu vor impune sau oferi soluții pentru conflict, rolul lor este de a facilita comunicarea și de a îndruma participanții spre schimbarea atitudinilor și percepțiilor proprii. Workshopurile pot fi organizate printr-o serie de întâlniri în grupuri mici, dar pot avea loc și evenimente sociale informale, cum ar fi dineuri, spectacole, vizite.

A doua etapă o reprezintă influențarea opiniei publice și schimbarea atitudinilor și percepțiilor comunităților respective. Acest lucru nu se realizează ușor, este nevoie de timp, perseverență și răbdare. Participanții la workshopuri trebuie să-i convingă pe factorii de decizie din respectivele comunități de veridicitatea noilor percepții.

În a treia etapă se are în vedere o dezvoltare cooperantă a economiei, având ca scop micșorarea suferințelor materiale ale comunităților în cauză.

În cazul Irlandei de Nord, cea mai afectată clasă socială din acest conflict este clasa muncitoare, care a avut cel mai mult de suferit. Un prim pas în ajutorarea acestora ar fi oferirea de slujbe celor care sunt neangajați. Acest beneficiu material nu va elimina conflictul, dar va ajuta la micșorarea acestuia, dovedindu-le oamenilor că lucrurile se pot schimba.⁵⁵

Aceste schimbări creează un mediu pozitiv pentru ca negocierile să poată avea loc. Irlanda de Nord a înțeles că trebuie să facă un prim pas prin desfășurarea a mai multe proiecte despre relațiile comunitare, inițiative educaționale, cum ar fi „Educație pentru Înțelegere Reciprocă”, și școli mixte. Toate aceste schimbări au rolul de a face ca procesul de pace să înainteze pas cu pas.

„Problema Irlandei de Nord” este o sintagmă des folosită care exprimă o realitate ce stă la baza mai multor probleme interdependente⁵⁶:

- problema constituțională majoră, care este contextul politic al Irlandei de Nord, integrarea cu Marea Britanie, o Irlandă unită sau independența;
- problema inegalității sociale și economice;

⁵⁵ William G. Cunningham Jr., *Conflict Theory and the Conflict in Northern Ireland*, The University of Auckland, 1998, <http://cain.ulst.ac.uk>.

⁵⁶ John Darby, “Conflict in Northern Ireland: A Background Essay”, în Seamus Dunn (ed.), *Facets of the Conflict in Northern Ireland*, New York, St. Martin’s Press 1995.

- problema identității culturale, în legătură cu educația, limba irlandeză, și diferențele culturale;

- problema securității;

- problema diferenței religioase;

- problema relațiilor cotidiene între oamenii ce locuiesc în Irlanda de Nord.

Toate acestea reprezintă elemente ale problemei, fiecare aspect este influențat și influențează, la rândul său, un alt aspect. Orice încercare de soluționare trebuie să ia în considerare toate elementele. În ciuda multor probleme existente, unele dintre acestea au fost rezolvate: discriminarea în ceea ce privește alocarea locuințelor, revendicarea din 1969 a fost înlăturată; școlile mixte au fost încurajate, școlile cu o majoritate de copii au introdus concepte de diversitate culturală și înțelegere reciprocă; exprimarea culturii minoritare, în special prin folosirea limbii irlandeze și prin înființarea unui număr mic de școli cu predare în limba irlandeză.⁵⁷ Alte înțelegeri au avut loc la nivel guvernamental, consiliile împărțind puterea politică prin rotație, iar pentru o mai bună colaborare se implementează programe de relații comunitare.

În ciuda acestor îmbunătățiri, multe probleme rămân nerezolvate: șomajul în rândul catolicilor, problema violenței, tentativele de acord la nivel politic, care, din 1972, de la conducerea directă de la Westminster, au eșuat.

Irlanda de Nord a experimentat multe abordări de soluționare a conflictului⁵⁸:

- dominația majoritară, din 1921-1972;

- integrarea, pe o perioadă de trei luni, în 1974, când a fost format un executiv ce împărțea puterea, dar a eșuat;

- reforme administrative, din 1969, odată cu schimbările legislative referitoare la acordarea locuințelor și a forței de muncă;

- reformele sociale și educaționale;

- ținerea sub dominație militară, din 1969;

- discuții la nivel politic;

- acordul între cele două guverne principale, ca și Acordul Irlandez-Britanic din 1985;

- Acordul de Pace din Vinerea Mare a anului 1998.

⁵⁷ John Darby, *op. cit.*, <http://cain.ulst.ac.uk>.

Acordul de Pace din Vinerea Mare a fost ratificat printr-un referendum, pe 22 mai 1998, primind 71% voturi din partea Irlandei de Nord și 94% din partea Republicii Irlanda.⁵⁹

Acordul prezintă două inconveniente ce au ridicat unele probleme: numărul departamentelor guvernamentale în noua administrație a Irlandei de Nord și anularea organelor de frontieră. În noiembrie 1999, executivul Irlandei de Nord a intrat în funcțiune, având câte trei membri din partea partidelor UUP și SDLP și doi membri din partea Sinn Feinn și DUP. Nemulțumirea Unioniștilor a provocat o nouă criză, la începutul anului 2000 instituția fiind suspendată; această criză a fost ulterior depășită. În 2002, Executivul a fost suspendat din nou, în 2003 procesul de pace a rămas în suspensie până la rezolvarea cererilor Unioniștilor de a demobiliza Armata Republicană Irlandeză (IRA), și ale naționaliștilor, de a implementa reforma politică.

Pentru a găsi soluții definitive în ceea ce privește rezolvarea conflictului în Irlanda de Nord, trebuie să fie luate în considerare protejarea și promovarea drepturilor omului. Acordul de Pace din 1998 prevede unele drepturi ale omului, ceea ce reprezintă un pas înainte pentru rezolvarea conflictului, „respectul pentru drepturile umane este acceptat ca o condiție a rezolvării pașnice a conflictului”⁶⁰.

Acordul de Pace din 1998 prevede încorporarea legilor Convenției Europene a Drepturilor Omului (CEDU) în Irlanda de Nord, crearea unei Comisii pentru Drepturile Omului în Irlanda de Nord și a unei legi corespunzătoare, care permite recunoașterea unei categorii mai largi de drepturi, neincluse la acea dată de CEDU, cum ar fi: drepturile minorităților și drepturile lingvistice. Alte probleme abordate sunt: securitatea, poliția și justiția (sezonul de marșuri, abuzul și neglijența Poliției, sistemul juridic criminal), probleme economice, sociale și culturale (egalitatea forței de muncă și drepturile lingvistice).⁶¹

Politicile susțin creșterea economică, iar progresul poate fi realizat prin măsuri concrete pentru rezolvarea inegalităților forței de muncă, prin legislație anti-discriminatoare, sau măsuri pentru combaterea șomajului.

⁵⁸ John Darby, *op. cit.*, <http://cain.ulst.ac.uk>.

⁵⁹ Ibidem.

⁶⁰ Human Rights Watch, Justice for All? An Analysis of the Human Rights Provisions of the 1998 Northern Ireland Peace Agreement, aprilie 1998, Vol. 10, No. 3, www.hrg.org.

Acordul subliniază importanța respectării, înțelegerii și toleranța diversității lingvistice, în special prin promovarea limbilor minoritare. Protejarea acestor drepturi este garantată de multe instituții internaționale: Declarația Națiunilor Unite despre Drepturile Persoanelor Aparținând Minorităților Naționale, Etnice, Religioase și Lingvistice (art. 4), Convenția Internațională asupra Drepturilor Economice, Sociale și Culturale (art. 13), Convenția Internațională asupra Drepturilor Civile și Politice (art. 27), Convenția Cadru pentru Protejarea Minorităților Naționale a Consiliului Europei (art. 14), Carta Europeană pentru Limbile Minoritare și Regionale.

5. Încheiere

Identitatea europeană, în deplinătatea sa, nu a fost rezultatul multiplicității aspectelor sale istorice, culturale, sociale, politice și economice, ci a fost considerată la început doar un construct, așa cum a fost și ideea de Uniune Europeană, dar toate elementele constitutive ale acesteia se află într-o permanentă transformare. Spiritul european reprezintă mult mai mult decât unitatea culturală, o piață economică unică și unirea politică. Conceptul de Europă unită nu poate fi complet desăvârșit, este nevoie de transformări, remodificări, pentru a ajunge la adevăratul spirit european, care dincolo de diferențele lingvistice, sociale sau economice, se ascunde în fiecare dintre noi și poate fi redescoperit prin conștientizare, acceptare și interculturalitate.

Imaginea lumii culturale a devenit mai complexă datorită dezvoltării sociale și procesului de transformare (schimbări lingvistice și demografice, mobilitate, relațiile cu alți oameni). Conceptul de societate multiculturală în contextul Europei, din ce în ce mai unite, are parte de multe probleme, dar și de oportunități. Societățile europene, constituite istoric, în care simbolurile naționale și atributele etnice au stat la baza identității, se văd nevoite să accepte pluralismul cultural.

⁶¹ Prevederile drepturilor omului din Acordul de Pace din 1998 sunt analizate pe larg de Human Rights Watch.

Irlanda, deși prin destinul său aflat întotdeauna sub influența Marii Britanii, a încercat să se contureze pe harta europeană și încă nu își găsește un loc clar delimitat, căci identitatea sa s-a bazat tocmai pe factorii istorici, ai naționalității și ai etnicității. Spiritul european face apel la pluralism și transcende delimitarea Republicii Irlanda de Irlanda de Nord, iar conflictele desfășurate de-a lungul secolelor nu își mai au rostul.

Cazul Irlandei de Nord este reprezentativ pentru importanța dialogului intercultural, căci doar prin comunicare și înțelegere reciprocă putem preveni conflictele. Irlanda de Nord a fost afectată de acest conflict cu multiple implicații, la nivel politic, economic și social. Indiferent de cauzele și aspectele conflictului, cei care au suferit au fost oamenii și viețile lor au fost puse în pericol.

După cum am arătat, Irlanda de Nord a trecut prin multe procedee până la soluționarea conflictului, care încă este resimțit și poate re izbucni dacă problemele cheie, cele legate de religie și identitate națională, nu sunt clarificate.

Rezolvarea conflictului a însemnat un proces îndelungat de reforme, discuții, acorduri, toate pe baza unei deschideri în comunicare și a unei dorințe de pace. Sfârșitul secolului XX a demonstrat că societatea se află într-un punct de criză, ce a izbucnit în noi conflicte. Începutul noului secol s-a dovedit a fi propice pentru o nouă perspectivă a comunicării, cea a dialogului intercultural.

Legăturile ce îi unesc pe oameni pot, de asemenea, să îi separe. De aceea, deschiderea către alte culturi și cunoașterea moștenirii culturale comune stau la baza unei adevărate comunicări interculturale. Interesul statornic pentru interculturalitate poate fi susținut de politici culturale care să vină în ajutorul unei comunicări mai eficiente, pentru a preveni conflictele sau chiar pentru a le rezolva.

Analiza propusă pentru rezolvarea conflictului poate fi un exemplu demn de urmat și în cazul altor țări care se confruntă cu aceleași probleme, fără a mai necesita un timp atât de îndelungat sau fără a periclita viața altor oameni sau a generațiilor următoare.

Bibliografie

1. *International Religious Freedom Report 2004*, U.S. Government, Bureau of Democracy, Human Rights and Labour
2. *The Cambridge historical encyclopedia of Great Britain and Ireland*, 1990
3. *Human Rights Watch, Justice for All? An Analysis of the Human Rights Provisions of the 1998 Northern Ireland Peace Agreement*, Aprilie 1998, Vol. 10, No. 3, www.hrg.org
4. The Edge, the e-Journal of Intercultural Relations, 1999, www.interculturalrelations.com
5. Interculturalitate versus globalizare- conferință internațională, Brașov 2004
6. Ardagh, John, *Ireland and the Irish, Portrait of a changing society*, Penguins Books, 1995
7. Arthur, Paul, *Special relationships: Britain, Ireland and the Northern Ireland problem*
8. Asante, Molefi K.; Newmark, Eileen; Blake, Cecil A., *Handbook of Intercultural Communication*, Sage Publication, Beverly Hills 1979
9. Cash, John D., *Identity, Ideology and Conflict: The Structuration of politics in Northern Ireland*, Cambridge, Cambridge University Press 1996
10. Condon, J.; Yousef, F., *An Introduction to Intercultural Communication*, Indianapolis, Bobbs-Merrill 1975
11. Cunningham, William G. Jr., *Conflict Theory and the Conflict in Northern Ireland*, The University of Auckland, 1998, <http://cain.ulst.ac.uk>
12. Dasen, Pierre; Perregaux, Christiane; Rey, Micheline, *Educație interculturală: experiențe, politici, strategii*, Ed. Polirom, Iași 1999
13. Dodd, Carley H., *Dynamics of Intercultural Communication*, Dubuque, IA. Brown 1995
14. Dunn, Seamus (ed.), *Facets of the Conflict in Northern Ireland*, New York, St. Martin's Press 1995
15. Griffin, Em, *A first look at communication theory*, New York, McGraw-Hill 1997

16. Gudykunst, William B., *Intercultural Communication Theory*, Beverly Hills, Sage Publications 1983
17. Gudykunst, William B.; Kim, Y.Y., *Theories in Intercultural Communication*, Beverly Hills, Sage Publications 1988
18. Gudykunst, William B.; Kim, Y.Y., *Communicating with strangers: An Approach to Intercultural Communication*, Sage Publications, London, Thousands Oaks 1995
19. Hall, Edward T., *The Silent Language*, New York, Double Day 1959
20. Hammer, M., *Lecture in Cross-cultural Communication in International Communication Program*, The American University
21. Hart II, William B., *A brief History of Intercultural Communication: a Paradigmatic Approach*, Department of Communication and Journalism, Albuquerque, San Diego 1996
22. Herpburn, A.C., *The conflict of nationality in modern Ireland*, Edward Arnold, London 1980
23. Ingraham, Jeson, *The European Union and Relationships Within Ireland*, <http://cain.ulst.ac.uk>
24. Jandt, Fred E., *An introduction to Intercultural communication; Identities in a Global Community*, Sage Publication 2004
25. Jenkins, Richard, ed., *Northern Ireland: studies in social and economic life*, Brookfield: Averbury, Aldershot 1989
26. Kiesling, Scott F., ed., *Intercultural discourse and communication: the essential readings*, Oxford 2005
27. Kuhn., T. S., *Structura revoluției științifice*, Ed. Humanitas, București 1999
28. Ladmiral, J. R.; Lipianski, E. M., *La communication interculturelle*, Armand Collin, Paris 1989
29. Martin, Judith; Nakayama, Thomas, *Intercultural communication in context*, Mayfield Publishing Company 1996
30. Miller, David, ed., *Rethinking Northern Ireland*, Logman, New York 1998
31. O'Halpin, Eunan, *Defending Ireland: the Irish state and its enemies since 1992*, Oxford University Press 2000
32. Poledna, Rudolf; Ruegg, François; Rus, Călin, *Interculturalitate: cercetări și perspective românești*, Presa Universitară clujeană, Cluj Napoca 2002

33. Pratt, Marry Louise; Manley, Ron G.; Bassnett, Susan, *Intercultural dialogue*, British Council 2004
34. Rogers, Everett M., *Communication of innovations: a cross cultural approach*, Macmillan, 1971
35. Tanno Dolores V., Gonzalez, Alberto, ed., *Communication and identity across cultures* (International and Intercultural Communication Annual vol 21), 1990
36. Samovar, Larry A.; Porter, Richard, *Communication between cultures*, Toronto 2004
37. Samovar, Larry A.; Porter, Richard, *Intercultural Communication: A Reader*, Wadsworth Company, Belmont 1988
38. Saral, T., *Intercultural Communication theory and research: An Overview of Challenges and opportunities*, Communication Yearbook III, NJ 1979
39. Sitaram, K.; Cogdell, R., *Foundations of Intercultural Communication*, Columbus, Bobbs-Merrill 1976
40. Volkan, Vamik; Demetrios A. Julius; Joseph V. Montville , (ed.), *The Psychodynamics of International Relationships*, vol II: *Tools of Unofficial Diplomacy*, MA Lexington Books, 1991
41. Welsh, Frank, *The four nations, A History of The United Kingdom*, HarperCollins Publishers, London 2002744